

Piirilääkäri Wolmar Styrbjörn Schildt, ”tieteen ja taiteen isä”

Duodecimin ensimmäisen kunniajäsenen syntymästä 200 vuotta

Wolmar Styrbjörn Schildt (myöhemmin Kilpinen) syntyi Laukaan Pernasaassa 31.7.1810 ja kuoli kotonaan Jyväskylässä 8.5.1893. Hänen elämänsä mahtui peräti 50 vuotta kovaa piirilääkärin työtä. Schildt oli suomalaisuusaatteen tukija, suomen kielen kehittäjä ja ensimmäisen suomenkielisen oppikoulun Jyväskylän lyseon ja Jyväskylän säästöpankin perustaja. Näiden ansioiden perusteella hänet valittiin Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ensimmäiseksi kunniajäseneksi.

Wolmar Schildtin (KUVA 1) suku oli aatelinen: isä oli kapteeni Wolmar Juhan Schildt ja äiti Eeva Wadenstierna. Nuori Wolmar sai kotiopetusta ja tuli ylioppilaaksi 15-vuotiaana. Yksi hänen kummeistaan oli laukaalaissyntyinen historian dosentti Adolf Ivar Arwidsson, jonka nimissä kulkee lentävä lause ”ruotsalaisia emme enää ole, venäläisiksi emme tahdo tulla, olkaamme siis suomalaisia”. Tällä lauseella lie-nee ollut vaikutusta Wolmarin ajatusten kehittymiseen, vaikka hän henkilökohtaisesti tapasi Arwidssonin vasta v. 1847 (Kuusi 1962).

Opinnot

Schildt aloitti opinnot Turun yliopistossa 1825, mutta varsinaisia tutkintoja hän ei siellä ehtinyt suorittaa, koska Turun palon (1827) vuoksi yliopisto siirrettiin Helsinkiin vuonna 1828. Luettuaan ensin teologiaa Schildt alkoi opiskella luonnontieteitä filosofisessa tiedekunnassa ja suoritti maisterin tutkinnon vuonna 1832. Tutkintoon kuului maisterin-

väitös. Varsinaiset lääketieteen opinnot alkoivat 1833, ja Schildt valmistui lääketieteen kandidaatiksi kesällä 1836 ja lisensiaatiksi keväällä 1838. Hänen väitöskirjansa aiheena oli ”Staphylom i Ögat” (”Sarveiskalvon pullistumasta silmässä (eli) ”silmäkohjusta”). Hänet vihittiin lääketieteen tohtoriksi vuonna 1840 riemujuhlien aikaan yliopiston saavuttaessa 200 vuoden iän. Schildt olisi halunnut väitellä suomen kielellä, mutta konsistori torjui anomuksen. Suomen kielen käyttö väitöksessä sallittiin vasta vuonna 1858 (Forsius 1993).

Suomen kielen kehittäjä ja yhteiskunnallinen vaikuttaja

Schildt tunnetaan suomen kielen kehittäjänä ja huomattavan monien uudissanojen luoja-ana. Suomalaista kaunokirjallisuutta tai sanomalehdistöä ei ollut. Monet keskeiset aineellisen ja henkisen kulttuurin käsitteet olivat vailla suomenkielistä nimitystä. Schildt sai valmiudet suomen kielen kehittämiseen kodistaan. Aatteellisia virikkeitä hän sai kumminsä A. I. Arwidssonin kirjoituksista, ja hänen intoaan lisäsi myös 1831 perustetun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toiminta.

Ensimmäinen Schildtin suomenkielinen taidonnäyte oli maisterinväitös v. 1832. Ensimmäinen uudissanojen lista ilmestyi 1842 Helsingfors Morgonbladetissa nimellä Förslag till nya ordbildningar i Finskan. Se sisälsi 23 ehdotusta, joista käyttöön jäivät tiede, taide, esine, jalkine, päätelmä ja suure. Schildtin ehdotusta ymmärrä ei otettu yleisesti käyttöön, vaan sen korvasi Elias Lönnrotin ehdottama sana käsité.

KUVA 1. Wolmar Styrbjörn Schildt (31.7.1810–8.5.1893), Suomalaisen Lääkäriseuran Duodecimin ensimmäinen kunniajäsen, Jyväskylän piirilääkäri, suomen kielen kehittäjä ja yhteiskunnallinen vaikuttaja.

Monet Schildtin sanoista ovat e-loppuisia verbistä muodostettuja ja sellaisina edelleen hyvin modernin oloisia (tiede, taide, peruste, valmiste, jauhe, mielle, rakenne, väite, ylylke). Myös useat Schildtin la-, lä-loppuiset paikkaa merkitsevät sanat jäivät käyttöön (sairaala, kylpylä, hoitola, vankila, myymälä). Samoin monet hänen keksimistään verbeistä ovat edelleen käytössä (eristää, jalostaa, itsenäistyä, olettaa, toteuttaa).

Myös vuoden 1848 opintomatkan muistiinpanoissa tulee esiin humoristinen kielimies ja savolainen sanaseppä. Kesken silmätautiopin luentoa löytyy muistiinpanoista seuraava kielellinen verryttely: kauniittaret, soriatar, ihatar, mieleet, lempeet, lemmeet, lemmetär, sulot, kunniatar. Tämän jälkeen palataan arkisesti sarveiskalvon tulehduksen hoito-ohjeisiin.

Sanoja yhdistämällä Schildt antoi useille käsitteille osuvan ja helppoyymärteisen merkityksen: elinvoima, eläinoppi, kielitiede, keskipeite, kansanomainen, monipuolinen, puolilympyrä, päätoimittaja, tiedemies, selkäydin ja uudissana. Häntä saamme kiittää myös sellais-

ten tärkeiden nimitysten tuottamisesta kuin henkilö, yksilö, yleisö, yhtiö sekä yksityinen ja yleinen. 1800-luvulla vain Elias Lönnrot (1802–84) oli Schildtiä tuotteliaampi uudissanojen keksijänä. Mutta Wolmar Schildt jäi elämään ”tieteen ja taiteen isänä”. Tästä muistutti Lönnrotkin kirjeessään leikillisesti: ”Sinä Schildt, joka olet siellä Jyväskylässä, Suomen Ateenassa, tieteen ja taiteen kehdotsa”.

Leikillinen tokaisu sai myöhemmin lisää katetta, kun Schildtin aktiivisuuden ansiosta Jyväskylään perustettiin ensimmäinen suomenkielinen oppikoulu Jyväskylän lyseo 1858 ja myöhemmin 1863 myös suomenkielinen opettajaseminaari, jonka rehtoriksi valittiin Uno Cygnaeus.

Schildtin yhteiskunnallinen toiminta oli mitätava. Hänen aloitteestaan perustettiin Jyväskylän Säästöpankki ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Jyväskylän alaosasto 1842 sekä 1868 sanomalehti Sisä-Suomi. Schildt pani alulle vuonna 1847 myös vallankumouksellisen ajatuksen suomenkielisen yliopiston perustamisesta Jyväskylään. Jyväskylän kaupungissa oli silloin vain 400 asukasta. Jyväskylän yliopisto perustettiin vasta vuonna 1966. Tarkoitusta varten Schildt perusti 1860 erityisen rahaston.

Lääketieteellinen opintomatka Berliiniin, Wieniin, Roomaan ja Pariisiin

Yhdessä lankonsa ja opiskelutoverinsa A. E. Ingmanin kanssa Schildt teki marraskuun alusta 1847 heinäkuuhun 1848 kestäneen opintomatkan Keski-Eurooppaan. Ajan johtavia lääketieteellisiä keskuksia olivat Wien ja Pariisi. Suomessa lääketieteen opetusta hallitsi 1830- ja 1840-luvuilla professorien Israel Hwasserin ja Immanuel Ilmonin edustama luonnontieteellinen ajattelu. Uudenaikaista, luonnontieteisiin perustuvaa opetusta ei Suomessa ollut mahdollista saada. Erityisesti lääketieteellisen tiedekunnan opettajat täydensivät opintojaan Keski-Euroopassa.

Schildtin suvun hallussa on säilynyt luento- ja matkapäiväkirja (KUVA 2). Teksti on kirjoitettu Schildtin kehittämällä ns. venykekirjoituksella, josta on pieni näyte tämän artikkelin

lopussa. Muistiinpanojen kieli on laukaalaista Savon murteeseen vivahtavaa suomea. Luentomuistiinpanoissa on usein käytetty ruotsia, mutta matkakuvaukset on kirjoitettu lähes yksinomaan suomeksi.

Schildt kirjoitti syksyllä 1847 matkasta kolegalleen Elias Lönnrotille: ”Minulle tulee lähtö ulkomaille kohtsilleen. Viiniin ensi pujahan, sieltä Italiaitse ja Välimeretse Eteläiseen Ranskanmaahan; sieltä sitte Pariisiin. Semmoinen on nyt tuumani. Tulevana kesänä aion palata.” (Kuusi 1962)

Alkaneen talven vuoksi matka Wieniin kesti viisi viikkoa. Kahden kuukauden opintojen jälkeen helmikuun lopussa 1848 matka jatkui kohti Pariisia. Euroopan ns. hullun vuoden 1848 levottomuuksien vuoksi matkakumppanit kuitenkin päättivät matkustaa Rooman kautta. Viikon Roomassa oleskelun jälkeen jatkettiin Firenzeen ja Marseillen kautta Pariisiin.

Uuden ajan lääketiedettä. Wienissä ja Pariisissa opetus oli kurssimuotoista ja maksullista. Schildtin matkatoverin A. E. Ingmanin muistiinpanoissa on tarkka luettelo tämän kursseista ja niiden opettajista (Railo 1990). Kirjeessään vaimolleen joulukuussa 1847 Ingman kirjoittaa: ”Kovasti kuluu rahaa. Kaimille on maksettava, joiden opetusta nautti” (Kuusi 1962). Pariisissa ja Wienissä vuonna 1850 opiskellut Fabian von Collan on kertonut kirjeessään veljelleen myös erityisistä pääsylipuista, jotka luennoille vaadittiin (Railo 1991) (KUVA 3).

”Tarkkaamia kuolleesta ihmisruumiista”. Wienissä oli syntynyt 1840-luvun aikana niin sanottu uusi lääketieteen koulu, jonka ajattelu perustui luonnontieteeseen ja lääkärin omaan havaintoon. Carl von Rokitansky (1804–1878) loi patologisanatomisten muutosten havainnointiin ja kuvailuun perustuvan uuden tautien luokituksen, johon yleinen patologia tänäkin päivänä perustuu. Rokitansky teki uransa aikana hämmästyttävät 65 000 obduktiota. Vakioidun kaavan mukaan kirjoitetut ruumiinavauskertomukset ovat säilyneet Wienin yleisen sairaalan arkistoissa (Bankl 1997). Muistiinpanoissaan Schildt kuvaa yhteenvedon lähes sadasta ruumiinavauksesta. Opetukseen Rokitansky keräsi laajan sprii-

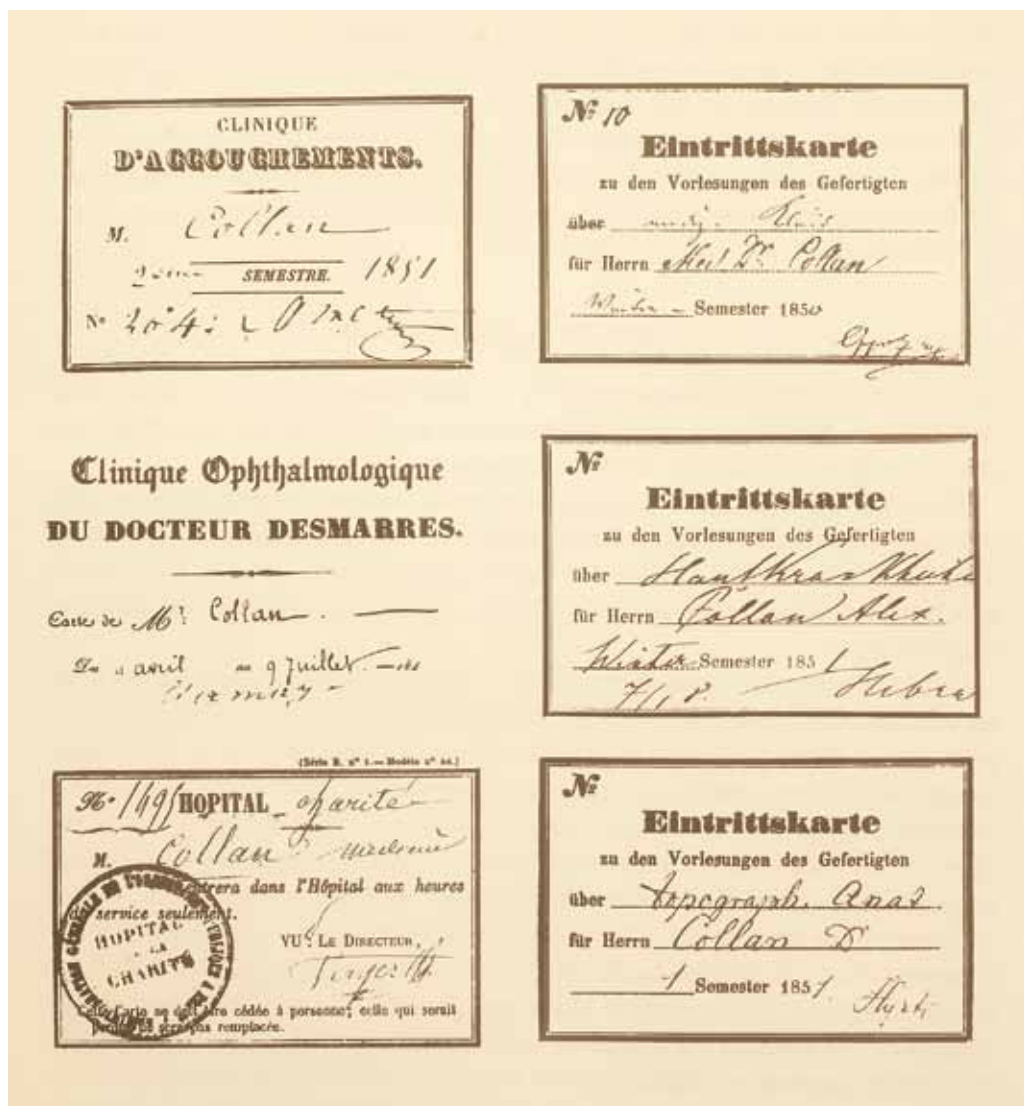

KUVA 2. Schildtin luentomuistiinpano- ja matkakertomuskirjan kansi.

hin säilötyn preparaattikokoelman, jonka myös Schildt muistiinpanoissaan mainitsee: ”Bronchiectasie mit Schrumpfung und Verödung der Lungengewebe. Viinassa säilytettyä keuhkoa – jossa sama vika. Tri Lautner näytti myöskin.” Carl von Rokitansky julkaisi laajan omiin havaintoihin perustuvan kolmiosaisen patologian oppikirjan.

”Muistiin rohdottelemisista ja tautiloista”. Toinen Wienin uuden koulun perustava hahmo oli sisätautiopin professori Josef Škoda (1805–1881), joka kehitti auskultaatioon ja perkussioon perustuvaa potilaantutkimusmenetelmää. Hän osoitti ruumiinavauslöydöksen ja eläinkokeiden avulla, että perkussio- ja auskultaatiolöydökset perustuivat elimistön fyysikaalisiin muutoksiin eivätkä johtuneet sairauden mystisestä luonteesta (Sakula 1981).

Myös Škoda perusti työnsä omiin havaintoihinsa. Muistiinpanoissa on useita tapauksia, joissa ensin kuvataan Škodan toteama sydän-

KUVA 3. Wienissä ja Pariisissa luennoille vaadittiin maksullinen pääsylippu. Kuvan liput ovat tri Fabian von Collanin opintomatkalta 1850–51.

äänien auskultaatiolöydös ja sitten obduktiossa todetut sydänläppien patologisanatomiset muutokset. Esimerkkinä seuraava kuvaus mitraalivuodon auskultaatiolöydöksestä ja todetuista muutoksista läppien rakenteessa: ”Erään sairaan sydän-äänät, eliikä oikeemmintaan ääni oli huhuinen (Geräusch), kuului huhuava ääni sydäimestä. Syy siihen se, että muutamat pitimet Kaksi-huulisesta (pielisessä) pitimestä (Valv. bicusp.) oli höltyneet ja längällään. Kun

1058 veri hulahti siitä lävitse vasempaan sydämeen,

niin se iskikin löihen pitimiä vasten, josta huhu syntyi.”

Aorttavuotoon liittyvä sivuääni kuvataan seuraavasti: ”Vid insufficient hos valvula aortae, regurgiteras blodet i vänstra hjärtkammare vid diastole, däraf versamhet hos denna kammare mm. blosande Geräusch.”

Škoda kirjoitti vuonna 1839 julkaistun, aikanaan hyvin kuuluisan oppikirjan Abhandlung über Percussion und Auskultation, josta otettiin seitsemän painosta. Kuuluisa esimerk-

ki Škodan taidosta on tapaus, jolloin hän vastoin Wienin kollegojen mielipiteitä diagnosoi perkussiolla Ranskan Itävallan-lähettilään suuren vatsa-aortan aneurysman ja ennusti tämän kuoleman (Sakula 1981).

Schildtin muistiinpanoissa on kuvattu perkussiolla diagnosoitu ja myöhemmin obduktiossa varmistettu nesteinen keuhkopussintulehdus: ”koputusääni oli tumma (dumpf) eli syvä”.

Škodan lääkehoito-ohjeita on merkitty muistiin runsaasti. Hoidon periaatteita kuvaa seuraava muistiinpano: ”Skoda on aivan vähä rohtoinen. Se luottaa enemmän jäseistön eli ruumiin parannus voimaan myös lepoon ja muuhun elantoon, siihen enemmän luottaa kuin rohdottelemiseen. Potilaat paranevat kuitenkin: soveliaalla ruualla tai ruuattomuella, juomalla, lämpimällä yhdessä kohen pitkällä olemalla. Verenlaskua, liiatenkin suoni-iskua Skoda vihaa.”

Omien havaintojensa perusteella ja käyttäen yksinkertaisia tilastollisia menetelmiä Škoda tutki suosittuja galeenisia valmisteita ja havaitsi ne tehottomiksi (Sakula 1981). Hän käytti yksinkertaisia lääkkeitä: digitalista, kiiniä, skillaa ja kloraalihydraattia. Hän pyrki välttämään suonieniskua ja käytti hoitona myös pleuranesteen punktioita. Tästä pidättyväisyydestä oli seurauksena hänen maineensa terapeuttisena nihilistinä.

Škodan opetus on ollut vakuuttavaa, koska myöhemmin Pariisissa Schildt kommentoi kriittisesti fysiologian professori François Magendien (1783–1855) käsityksiä sydänäänistä: ”M. påstår att bruit i hjärtat ej fins i fysiologiska fall. Detta är falskt. Men detta ljud kunna höra blott genom solidt medien ej genom luften.”

Kirurgia ja anestesia. Ajan suuri uutuus oli eetteri- ja kloroformianestesia, joka oli otettu käyttöön Bostonissa loppuvuodesta 1846. Suomessa ensimmäinen leikkaus anestesiassa tehtiin helmikuussa 1847 (Tammisto ja Tammisto 1998). Vain viisi vuotta aikaisemmin 1841 oli kuuluisa ranskalainen kirurgi Alfred Velpeau (1795–1867) kirjoittanut, että kipua ja leikkausta ei voitaisi koskaan erottaa toisistaan (Forsius 2009).

Wienissä ja Pariisissa Schildt seurasi useita kloroformianestesiassa tehtyjä leikkauksia ja kommentoi niitä muistiinpanoissaan, joissa mainitaan usein kirurgian professorit Franz Schuh (1804–1865) Wienistä ja Alfred Velpeau Pariisista. Molemmat ottivat maassaan ensimmäisenä käyttöön eetterinarkoosin. Muistiinpanoissa kuvataan kymmenkunta kloroformianestesiassa tehtyä leikkausta, joista suuri osa oli osteomyeliitin vuoksi tehtyjä amputaatioita.

Schildt kuvaa professori Franz Schuh'n suorittamaa leikkausta: ”Chloroform on vesikirkas, imelä hajuihin, ei niin väkevästi lemua kuin tulikivi-eetteri. Edellinen käytetään nyt (1848:en alussa) enimmäkseen Wienissä; jälkimmäinen on jäänyt piammasti uneuksiin. Kumpainen aine menee hengittäessä mekaniisesti vereen (Skoda), ja tultua aivoon sen höyry leviää suonissa, niin ponnistain aivoa: siitä syntyy tainnus. Jos eetteri kemiallisesti muuttaisi veren niin totta tulisi pahemmat puuhut ja kiireet kun nyt (Skoda).”

Anestesian suoritusta osteomyeliitin vuoksi tehdyssä olkavarren amputaatiassa (Schuh) kuvataan näin: ”Ennen leikantoa sai sairas hengittää Loo-ro-vormi höyryä (chloroform ånga) joko tuommoisella rakko-suulla, johon kaadettiin Loo-ro-vormia, taikka pelkällä sienellä, kastettu nimetyllä aineella.”

Toinen kuvaus Wienistä: ”Chloroform annetaan joko sienellä eli eri koneella. Siitä liheet höltyvät; -- clororm on hyvää hiveltyneitä eli nyrvähäneitä niveliä korjatessa. Sitä juopunut tavallisesti oksentaa (ei kaikki) ja ei tiedä jälestäpäin mistään vaivasta.”

Pariisilaisesta anestesiasta on myös kriittisiä huomioita (operaationa on sääriamputaatio): ”Chloroform användes med en svamp men så litet att patienten hade medvetandet under hela operationen: skrik, rörliga ögon. I Wien användes medlet grundlig af Schuh, Wattman m.fl.” Schildt kommentoi joitakin Pariisissa näkemäänsä operaatioita varsin kriittisesti: ”ei ihan somasti” tai ”vaan eipä onnistunut.”

Silmätaudit. Schildtin mielenkiinto kohdistui Wienissä ja Pariisissa myös silmätauteihin. Muistiinpanoissa on useita piirroksia leikkauksista, jotka on havainnollistettu tar-

koin piirroksin ja selityksin (KUVA 4). Louis-Auguste Desmarres (1810–1882) on jäänyt silmätautien historiaan muutamien instrumenttien nimissä. Hänen luennoillaan on kuvattu kyynelteiden sondeeraus, hordeolumin hoito sekä konjunktiviitin ja keratiitin paikallishoito-ohjeita. Schildtin kokemukseen käytännön lääkärinä viittaa seuraava kommentti: ”Desmarres opererar ofta så att pat. är å liggande å rygg – pää pysyy yhdessä kohin.”

”*Bernardin saneita*”. Claude Bernard (1813–1878) oli yksi modernin fysiologian perustajista ja kokeellisen havaintoon perustuvan tutkimuksen uranuurtajista. Schildt kuvaa muistiinpanoissaan Bernardin luentoja, joihin liittyi samanaikainen koedemonstraatio. Muistiinpanoissa kuvataan koejärjestely, jossa koiran mahalaukuun oli tehty avanne ja sappi- ja haimatiehyet oli kanyloitu. Saatujen nesteiden digestion vaikutusta eri ruoka-aineisiin demonstroidaan yksityiskohtaisesti. Schildt toteaa muun muassa: ”magsaften upplöser fibrin, casein m.m.”; ”saliv förändrar stärkelse, socker”; ”pancreasneste muuttaa öljyn emulsioksi”.

Bernard julkaisi 1849 kuvauksen haima- ja sappinesteen ruoansulatoiminnasta ja vuonna 1853 kuvauksen maksan glykogeenisynteesistä. Myöhemmin hän tutki myös verenkierron autonomisen hermoston sääntelyä (Morabia 2006).

Vuonna 1855 Bernard julkaisi laajan kokeellisen fysiologian tutkimuksen oppi- ja käsikirjan *Leçons de physiologie expérimentale appliquée à la médecine*. Siinä hän esittää periaatteen, jonka mukaan kokeellisessa tutkimuksessa tulee aina ensin asettaa hypoteesi, joka sitten kokeissa joko vahvistetaan tai hylätään. Bernard loi käsitteen ”milieu intérieur”, jolla tarkoitetaan elimistön sisäisen homeostaasin välttämättömyyttä elämälle (Normandin 2007).

Kesäkuun lopulla 1848 Pariisissa alkoi valankumous, jota kukistamaan tarvittiin sotaväkeä. Schildt kuvaa 23.6.1848 kadulla kuultua tykinlaukauksia ja kapinallisia kiväärimiehiä, jotka huutavat: ”aux Armes” tai ”à bas les aristocrates”. Kapina oli järkytys: ”Kauhia paukuttelemisen kiväriäillä. Kauhistus veli veljeä ampuu.”

Matkan merkitys

Ulkomaisilla opintomatkoilla oli suuri merkitys koulutukseen liittyvän uuden tiedon hankinnassa. Levottomuuksien vuoksi Schildt lähti kotimatkalle jo heinäkuun alussa 1848. Samoihin aikoihin kuin Schildt ulkomailta oli useita suomalaisia lääkäreitä. Kesällä 1848 Helsingfors Morgonblad uutisoi: ”För någon tid sedan återvände från utlandet de i vetenskapliga syftemål utreste med. doktorerna Idman, C von Haartman, Pipping, Ingman, Schildt och Ervast. Vi förutspå af dessa utflyckter mången vinst för vetenskapen och den praktiska läkarekonsten, äfven som månget bidrag till Finska Läkaresällskapets Handlingar.” (Railo 1990). Tämä antaa hyvän kuvan ulkomaisten opintojen määrästä, koska 1840-luvulla Suomessa oli yhteensä 72 lääkäriä (von Bonsdorff 1975), ja ainakin kuusi heistä oli lähes yhtä aikaa opintomatalla ulkomailla.

Lääketieteellisessä ajattelussa oli 1800-luvun alussa alkanut suuri muutos. Vähittäinen kehitys kohti näyttöön perustuvaa lääketiedettä oli alkamassa. Ranskalaiset René Theophile Laënnec (1781–1826) ja Pierre Adolphe Piorry (1794–1879) sekä Josef Škoda Wienissä olivat tarkan auskultaatioon ja perkussioon perustuvan fysikaalisen tutkimuksen ja diagnostiikan edelläkävijöitä. Toisaalta pyrittiin myös uusien menetelmin arvioimaan hoidon vaikuttavuutta. Ranskalainen klinikko Pierre Charles Alexandre Louis (1787–1872) ja Wienissä Josef Dietl (1804–1878) tutkivat suonensisäisen merkitystä keuhkokuumeeseen hoidossa käyttäen vertailuryhmiä ja tulosten tilastollista tarkastelua (Morabia 1997). Tämä potilasryhmien tarkasteluun perustuva numeerinen eli aritmeettinen menetelmä oli aivan uutta. Škodakin tutki kriittisesti suonensisäisen käyttöä keuhkokuumeeseen hoidossa. On hyvinkin mahdollista, että myös Schildt on ollut tietoinen tästä ”verettömästä pneumonian hoitomenetelmästä” (Zajackowski 2006).

Tiedämme, että Schildt lääkärin toimessaan pyrki käyttämään hyvin niukasti lääkkeitä ja suonensisäistä sekä suosi kylpylöiden vesikuureja (Kuusi 1962). Tämä voi olla Wienin uuden

KUVA 4. Schildt oli erityisen kiinnostunut silmätaudeista. Kuvan piirrookset ovat yksityiskohtainen selvitys alaja yläluomen korjausleikkauksesta.

Schildtin hoito-ohjeita

Schildtin antamat kirjalliset hoito-ohjeet olivat hyvin yksityiskohtaisia, kuten seuraavasta sisarentyttäreille lähetetystä kirjeestä käy selville:

”Ota ja niele noita marjeita 5 kappaletta kolmasti päivässä niin kauan kuin niitä riittää. Ota myös Tipukkeesta 25 pisaraa eli nepsää veden kanssa niinikään kolmasti päivässä vuorotellen marjeiden kanssa. Juo hyvää lähdevettä juomalasillinen joka aamu. Elä syö muuta kuin suolaista kalaa ja leipää eikä niitäkään paljon. Viljele tämmöistä syömätapaa jo parina päivänä ennen kuin rupeet rohtoja ottamaan.” (Kuusi 1962)

Toinen ohje on ”muistutus” madonhäättöstä, päivätty 30/8 1880:

”Parina päivänä olette vähällä syönnillä puoli nälällä, maitoa varsinni kartetaa. Sitten otatte sisään, nielette kokonaa 10 marjetta puolen päivän aikana ja toisen mokoman eli 10 marjetta iltasella. Seuraavana aamuna otatte taas 10 marjetta ja 2:den tunnin päästä loput marjeista. Puolen tunnin kuluttua ryyppäätte puolen öljyä mahan pehmikkeeksi. Jos se ei vaikuta kahdeksassa tunnissa niin otatte lopun öljystä sisään. Jos jo ennen rupeaisi matoa lähtemään niin pitää jo ennen ottaa öljyä ja enemmän marjeita sisään. Schildt”

(Keski-Suomen Museo)

lääketieteellisen koulun ja sisätautiopin professori Josef Škodan luentojen vaikutusta.

Viitteitä uusista vaikutteista antaa Schildtin langon ja matkatoverin A. E. Ingmanin toiminta. Yliopiston kirurgian ja synnytysopin apulainen Ingman toi mukanaan Pariisista mikroskoopin ja narkoosilaitteen. Vuosina 1848 ja 1849 Ingman antoi ensimmäisen kerran Suomessa opiskelijoille opetusta histopatologiassa.

Lääketieteen uuden ja vanhan suunnan välinen ristiriita tulee esiin Ingmanin vuonna 1849 kirjoittamassa vastineessa opettajansa professori Immanuel Ilmonin kirjoitukseen teoksessa Pohjoismaiden tautihistoria (1846). Ilmoni edusti vanhaa luonnonfilosofista, ns. ontologista tautikäsitystä, jonka mukaan taudit ovat itsenäisiä eläviä organismeja kuten kaikki muukin elollinen luonto. Ingman julkaisi – vieläpä suomeksi – kiistakirjoituksen *Ovatko taudit itsenäisiä, eläväisiä olentoja?* Tästä seurasi Finska Läkaresällskapet Handlingar -lehden sivuilla kitkerä mielipiteidenvaihto, johon liittyi myös kielikysymys, olihan artikkeli uskaliaasti julkaistu suomen kielellä. Myös Ruotsiin siirtynyt Ilmonin edeltäjä professori Israel Hwasser puolusti luonnonfilosofista näkemystä ja toi esiin vastenmielisyytensä ”uuteen pariisilaiseen lääketieteeseen”. Aika oli kuitenkin muuttumassa, vaikka vanhan

luonnonfilosofisen ajattelun kannattajat eivät voineet hyväksyä materialistista ja sielutonta kemiaan ja fysiikkaan perustuvaa lääketiedettä (Railo 1990).

Piirilääkärinä

Valmistumisensa jälkeen Schildt nimitettiin piirilääkärin virkaan, jota hän ryhtyi hoitamaan Jyväskylässä 1839. Hänen piirinsä oli valtava: Jämsästä Kinnulaan ja Virroilta Viitasaarelle. Suuressa lääkäripiirien lisäyksessä 1857 hänen piirinsä pieneni noin puoleen. Apunaan piirilääkärillä olivat jo silloin Jyväskylän apteekkari ja kättilö sekä neljä rokottajaa. Osin Schildtin ponnistusten ansiosta saatiin apteekit Viitasaarelle ja Saarijärvelle sekä myös kättilöitä ja rokottajia moneen pitäjään. Työ helpottui, kun Jyväskylä sai kaupunginlääkärin 1861 ja Viitasaari kunnanlääkärin 1882.

Schildtin sosiaalista mielenlaatua osoittaa se, että hän porrasti lääkäripalkkiot potilaan maksukyvyn mukaan: varakkailta enemmän, vähävaraisilta 25 penniä ja köyhiltä ei mitään (Jokipii 1993). Aina kun lääkäri oli kotona, oli myös vastaanotto. Talvipakkasella aamulla nuori lyseolainen koputtaa ovea ja aamuasuinen tohtori kysyy: ”Mitä asiaa?” Nähtyään silmäluomessa näärännäpyn sanoo: ”Odotä.”

Hakee sisältä veitsen ja pumpulia ja puhkaisee näpyn. Tökkää pumpulin päälle ja sanoo: ”Saat laputtaa.” Hoito oli nopea ja tehokas, maksua ei peritty (Kuusi 1962).

Ei ihme, että vuonna 1881 perustettu Duodecim-seura kutsui W. S. Schildtin ensimmäiseksi kunniajäsenekseen seuraavalla kirjeellä (Fredrikson 1984):

K. Herra Tohtori Wolmar Styrbjörn Schildt, Jyväskylässä. Koska Te herra Tohtori ensimmäisinä miehinä koko elinaikananne olette ottanut osaa siihen isänmaalliseen työhön, johon Duodecimseurakin on ryhtynyt: kansallisuuden aatteen toteuttamiseen lääketieteen ja lääkärintoiminnan aloilla, pitää Duodecimseura kunnianaan saada lukea, Teidät herra tohtori, seuraan kuuluvaksi ja on kokouksessaan Syyskuun 19 p:nä t.v. valinnut Teidät ensimmäiseksi Kunniajäsenekseen.

Helsingissä, Lokakuun 31 p. v. 1889
Duodecimseuran puolesta

*Matti Äyräpää
puheenjohtaja*

*Tyyni Jokinen
pöytäkirjuri*

Raskasta piirilääkärin virkaa Schildt hoiti aina vuoteen 1889, peräti 50 vuotta. Eläkkeelle hän jäi vasta 79 vuoden iässä, kun iän mukanaan tuomat vaivat siihen pakottivat.

Schildt kuoli 8.5.1893. Duodecim-lehden muistosanoissa W. Parviainen kirjoitti seuraavasti käyttäen Schildtin kehittämää ”venykekirjoitusta”: Ei kumma sis että ensimmäinen, jonka Duodecim seura, sätuansa sântœnsæ vahvistetuiksi, halusi kunniajäseneksensæ, oli Wolmar Strybjörn Schildt. Tarkkâvasti ja sûrella osanotolla seurasi vanhus aina seuramme toimia, sitæ todistavat ne monet vósittain velä viimeisillänkin ollessân hânen vapisevasta kædestæn læhtenêt kirjaimet, joilla hæn seurâmme muisti, joissa hæn iloitsi meidæn ilojamme otti osâ meidæn suruihimme aina vån læmpymæsti kehoittaen innokkâsên jærkæhtæmættømæn tühøn isæn mân ja Sômen kèlen palveluksessa.

Næistæ syistæ on Wolmar Strybjörn Schildtin muisto meille kallis ja tulê kauan sæilymæn kunnioitettuna keskûdessamme. ■

JORMA ANTTINEN, LL, erikoislääkäri

JUHA SALTEVO, LT, erikoislääkäri

JUKKA-PEKKA MECKLIN, professori, ylilääkäri

Keski-Suomen sairaanhoitopiiri
Keskussairaalan tie 19
40620 Jyväskylä

Wolmar Styrbjörn Schildtin elämänvaiheet

- Syntyi 31.7.1810 Laukaan Pernasaaressa
- Kuoli 8.5.1893 Jyväskylässä
- Avioliitto 1838, puoliso Mathilda Fredrika os. Wadenstjerna
- Jyväskylän piirilääkäri 1839–1889
- Opintomatka Wieniin, Roomaan ja Pariisiin 1847–48
- Societas pro Fauna et Flora Fennicaen jäsen 1829
- Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajajäsen 1831
- Maisterinväitös 1832 Ksenofonin Anabasiksen alkuosan käänös kreikasta suomeksi
- Lääketieteen tohtori 1840, ”Om staphylom i Ögat” eli ”Sarveiskalvon pullistumasta silmässä eli silmäkohjusta”
- Jyväskylän Säästöpankin perustaja 1832
- Aloitteentekijä ala-alkeiskoulun perustamisessa Jyväskylään 1847
- Aloite yläalkeiskoulun (Jyväskylän lyseon) perustamisesta 1857
- 1850-luvulta lähtien ajoi yliopiston perustamista Jyväskylään
- Sanomalehti Kansan Lehden perustaja ja julkaisija 1868 alkaen

KIRJALLISUUTTA

- Bankl H. Die Prosektur Rokitansky, Historische Erinnerung zu den Jubiläumsjahren der Wiener Pathologie 1996 und 1997. Wien Klin Wochenschr 1997;109:858–60.
- Bonsdorff B von. The history of medicine in Finland 1828–1918. Soc Sci Fenn 1975. Helsinki 1975.
- Forsius A. Wolmar Schildt, lääkäri ja suomalaisuusmies. Suom Lääkäril 1993;34:3431–5
- Fredrikson E. Wolmar Styrbjörn Schildt – suomalaisuuden edistäjä. Keski-Suomen museon monistesarja 1/1984.
- Jokipii M. Wolmar Schildt: ”tieteen ja taiteen isä”. Jyväskylä: Atena 1993.
- Kuusi S. Wolmar Styrbjörn Schildt-Kilpinen. Elämä ja toiminta. Jyväskylä: K. J. Gummerus 1962.
- Morabia A. Claude Bernard was a 19th century proponent of medicine based on evidence. J Clin Epidemiol 2006;59:1150–4.
- Morabia A. P.C.A. Louis and the birth of clinical epidemiology. J Clin Epidemiol 1996;12:1327–33.
- Normandin S. Claude Bernard and an introduction to study of experimental medicine. J Hist Med Allied Sci 2007;62:495–528.
- Parviainen W. Schildtin muistikirjoitus. Duodecim 1893;9:89–92.
- Railo JE. Erik Alexander Ingman (1810–1858) fennomaani ja lääketieteen uudistaja. Hippokrates 1990;8:88–129.
- Railo JE. Kunniahenkikirurgi Alexander von Collan ja hänen instrumenttikaappinsa. Hippokrates 1991;8:93–122.
- Rokitansky O. Carl Freiherr von Rokitansky – zum 200. Geburtstag. Eine Jubiläumsgedenkschrift. Wien Klin Wochenschr 2004;116:772–8.
- Sakula A. Joseph Skoda 1805–81: a centenary tribute to a pioner of thoracic medicine. Thorax 1981;36:404–11.
- Tammisto T, Tammisto C. Suomen ensimmäinen anestesia jäljitetty. Suom Lääkäril 1998;25:2742–5.
- Zajaczkowki T. Josef Dietl (1804–1878). Reform der Medizin und sein Beitrag für die Urologie. Urologe 2006;45:85–94.
- Forsius Arno. Kotisivu Lääketiedettä – kulttuuria – ihmisiä (siteerattu 1.12.2009). Anestesian historia ennen 1900-luvun alkua. www.saunalahti.fi/arnoldus/anes-tesi.html
- Claude Bernard: http://en.wikipedia.org/wiki/Claude_Bernard#Biography
- Louis-Auguste Desmarres. Elämäkerta Wikipedia (siteerattu 1.12.2009). http://en.wikipedia.org/wiki/Louis-Auguste_Desmarres
- Carl von Rokitansky. Elämäkerta (siteerattu 1.12.2009). Das österreichische Kulturinformationssystem-AEIOU; http://austria-forum.org/wbmaster/threads/aeiou/glossary/r750865_hm.htm
- Franz Schuh. Elämäkerta (siteerattu 1.12.2009) [http://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Schuh_\(Mediziner\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Franz_Schuh_(Mediziner))
- Josef Skoda. Elämäkerta (siteerattu 1.12.2009). <http://www.whonamedit.com/doctor.cfm/3011.htm>

MUUT LÄHTEET